

ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ВІДНОСИН У СФЕРІ СПОРТУ

Ткалич М.О., к.ю.н., доцент

Запорізький національний університет

У статті досліджуються проблеми правового регулювання відносин у сфері спорту відповідно до законодавства України та законодавства іноземних країн. У світі досі не вироблено уніфікованих підходів до регулювання відносин у сфері спорту, відповідно досі чітко не визначено місце спортивного права серед інших елементів системи права. Автор статті робить висновок, що єдиним шляхом для забезпечення адекватного правового регулювання відносин у сфері спорту є визнання спортивного права комплексною галуззю права та відповідне вдосконалення чинного законодавства.

Ключові слова: спорт, галузь права, галузь законодавства, правовий режим, метод правового регулювання, комплексна галузь права.

Ткалич М.О. ОСОБЕННОСТИ ПРАВОВОГО РЕГУЛИРОВАНИЯ ОТНОШЕНИЙ В СФЕРЕ СПОРТА / Запорожский национальный университет, Украина

В статье исследуются проблемы правового регулирования отношений в сфере спорта в соответствии с законодательством Украины и законодательством иностранных государств. В мире до сих пор не выработаны унифицированные подходы к правовому регулированию отношений в сфере спорта, соответственно, до сих пор четко не определено место спортивного права среди других элементов системы права. Автор статьи делает вывод, что единственным путем для обеспечения адекватного правового регулирования отношений в сфере спорта является признание спортивного права комплексной отраслью права и соответствующее совершенствование действующего законодательства.

Ключевые слова: спорт, отрасль права, отрасль законодательства, правовой режим, метод правового регулирования, комплексная отрасль права.

Tkalych M.O. THE SPECIFIC FEATURES OF LEGAL REGULATION OF RELATIONS IN THE FIELD OF SPORTS / Zaporizhzhya national university, Ukraine

The author examines the problems of legal regulation of relations in the field of sport in accordance with the legislation of Ukraine and legislation of foreign countries. The world has not yet developed a unified approach to the legal regulation of relations in the sphere of sports, so the place of sports law among other elements of the legal system is still not clearly defined. The author concludes that the only way to ensure adequate legal regulation of relations in sport is to recognize sports law as a complex branch of law and to make appropriate improvement of existing legislation.

Key words: sports, branch of law, branch of legislation, the legal regime, the method of legal regulation, the complex branch of law.

Спорт посідає одне з провідних місць серед інших видів діяльності людини. Популярність спорту, як унікального соціального явища, пояснюється наявністю цілого комплексу виконуваних ним функцій. Здійснюючи функцію гри, вікової ініціації або підготовки до трудової діяльності на перших етапах розвитку цивілізації, на початку ХХІ століття фізкультура та спорт набули ознак окремої галузі економіки, самостійного напрямку в межах освітньої та культурної діяльності, найбільшої сфери дозвілля.

Бурхливий розвиток спорту обумовив необхідність удосконалення механізму правового регулювання суто спортивних відносин та відносин, безпосередньо пов'язаних із спортом (відносин у сфері спорту). Починаючи з кінця ХХ століття в розвинених країнах світу з'являються профільні закони, присвячені регулюванню спортивної діяльності загалом та окремих аспектів її існування (так, закони про спорт були прийняті: у Швейцарії (1972 р.), США (1978 р.), Греції (1979 р.), Фінляндії (1980 р.), ФРН (1984 р.), Франції (1984 р.), Італії (1984 р.), Іспанії (1988 р.), Польщі (1996 р.), Словенії (1998 р.), РФ (1999 р.).

У свою чергу, спостерігається істотне підвищення уваги науковців до проблем правового регулювання зазначених відносин. Слід зазначити, що вітчизняних ґрунтовних досліджень проблем правового регулювання відносин у сфері спорту, на жаль, наразі немає. У Росії зазначені питання входять до сфери наукових інтересів таких науковців, як Амиров І.М., Антипов А.Ф., Васильєва С.В., Васильєвич В.П., Гусов К.М., Дементьєва Є.О., Єгоричева А.М., Коршунова Т.Ю., Леонова А.С., Лукіна М.В., Маргуліс М.О., Медведєв С.О., Овчиннікова Н.А., Рогачов Д.І., Сараєв В.В., Чесноков О.М., Шевченко О.А. та ін. У США та Європі проблемами правового регулювання відносин у сфері спорту займаються Джон Барнс, Джон Спенглер, Едвард Грейсон, Меттью Міттен, Пол Андерсон, Роберт Беррі, Родні Сміт, Тімоті Девіс, Чарльз Вудхауз та ін.

Незважаючи на наявність великої кількості наукових праць та істотного масиву нормативно-правових актів, уніфікованих принципів формування механізму правового регулювання відносин у сфері спорту ані в Україні, ані у світі в цілому досі не вироблено.

По-перше, підходи до правового регулювання спорту в США та Європі відрізняються кардинально, що обумовлено історичними чинниками. Так, у 1922 році бейсбольний клуб «Балтимор» подав позов проти Національної бейсбольної ліги, вважаючи сам факт створення такої ліги порушенням антимонопольного законодавства («закону Шермана»). Проте Верховний суд США відмовив у задоволенні позову клубу «Балтимор», мотивуючи своє рішення тим, що бейсбол не є предметом торгівлі, отже об'єднання клубів у лігу не є порушенням закону Шермана [1, 105]. Таким чином, основним джерелом регулювання відносин у сфері спорту в США стали акти професійних ліг з відповідних видів спорту. На відміну від США, Європа обрала інший шлях. Так, відносини у сфері спорту регламентуються ст.48-73h Договору ЄС, присвяченого регулюванню різноманітних видів економічної діяльності [2, 1333]. Відповідно, основними джерелами правового регулювання відносин у сфері спорту в європейських країнах є нормативні акти ЄС та прийняті відповідно до них нормативні акти держав-членів європейського співтовариства. Акти спортивних організацій та об'єднань займають підпорядковане становище.

По-друге, провідні науковці-правознавці та спортивні фахівці досі не можуть однозначно визначити правову природу такого явища, як «спортивне право». Деякі дослідники називають спортивне право окремою галуззю права. Так, С.В. Алексєєв вважає, що «Спортивне право – це така, що формується в цей час, спеціалізована комплексна галузь права, яка являє собою пов'язану внутрішньою єдністю систему взаємопов'язаних правових, а також корпоративних норм, якими закріплюються основні принципи, форми і порядок фізкультурно-спортивної діяльності» [3, 133]. Позицію С.В. Алексєєва щодо визнання спортивного права комплексною галуззю права підтримує С.М. Братановський, В.В. Сараєв, С.С. Медведєв та ін.

Один із перших дослідників спортивного права в Росії І.С. Кузнецов вважає, що «Спортивне право - це галузь законодавства, що охоплює нормативні акти, спрямовані на регулювання суспільних відносин, які виникають у процесі підготовки спортсмена до спортивних змагань та участі юридичних осіб у діяльності, пов'язаній з організацією та проведенням спортивних заходів як на національному, так і на міжнародному рівні» [4, 2].

Інший російський дослідник О.В. Сердюков називає спортивне право комплексною галуззю законодавства, що має особливий предмет правового регулювання, складається з базового нормативного правового акту – Федерального закону «Про фізичну культуру і спорт у Російській Федерації», який виконує функцію системоутворюючого галузевого центру, і низки законів та інших нормативних правових актів, які відрізняються внутрішньою структурованістю і системністю [5, 10].

Заступник голови Спортивного арбітражу при ТПП РФ В.В. Чубаров є більш категоричним: «...як галузі права спортивного права не існує. Ми можемо говорити про спортивне право як про таку, що формується, галузь законодавства, подібно до військового або митного права» [6].

Схожої позиції дотримується Є.В. Погосян, яка переконана, що «...думку про те, що спортивне право є самостійною галуззю російського права, не можна визнати обґрунтованою. Правильніше говорити про систему джерел спортивного права, яка включає в себе національні та міжнародні закони, міжнародні договори, звичаї, судові прецеденти у сфері спортивної діяльності» [7, 7].

Науковці західних країн також не демонструють єдності у визначенні правової сутності спортивного права. Так, один із перших науковців – дослідників особливостей правового регулювання відносин у сфері спорту Едвард Грейсон стверджує, що «Спортивне право, як окрема галузь, не має під собою юридичного фундаменту, оскільки ані загальне право, ані право справедливості не дозволяють сформулювати юридичну конструкцію, що застосовується винятково до відносин у сфері спорту. Норми різних галузей права, що використовуються для регулювання відносин у сфері спорту, тією ж мірою застосовуються для регулювання будь-яких інших суспільних відносин» [8, 7].

Інший відомий науковець і спортивний функціонер Чарлз Вудхауз дотримується схожої точки зору: «Я завжди казав, що спортивного права не існує. Натомість, існує необхідність застосування різноманітних правових інститутів, зокрема, – договірного права, адміністративного права, конкурентного права, права інтелектуальної власності, деліктного права та трудового права до конкретних ситуацій у спорті» [8, 8].

З іншого боку, юристи-функціонери Белофф, Керр і Деметріу не піддають сумніву існування спортивного права: «Механізм правового регулювання спортивної діяльності, відносин між спортивними організаціями, конфліктів у спорті істотно відрізняється від механізму правового регулювання інших відносин. Сьогодні у сфері спорту, безперечно, формуються самостійні правові конструкції» [8, 8]. Професор Айан Блекшоу підтримує позицію щодо існування спортивного права («*Lex sportiva*») і в якості одного з аргументів на користь цього наводить факт створення Міжнародного спортивного арбітражу [8, 9].

По-третє, серед науковців та практиків існують кардинально протилежні точки зору щодо придатності правового інструментарію тієї або іншої галузі права для найбільш ефективного регулювання відносин у сфері спорту. Так, фахівці вважають спортивне право частиною адміністративного права, трудового права або цивільного права. Згідно з концепцією, розробленою В.П. Васькевичем, сфера спорту є сферою міжгалузевого правового регулювання (комплексне регулювання), у якій поєднуються цивільно-правове, трудове та інше правове регулювання. Відповідно, відносини між основними суб'єктами спортивних відносин можуть регулюватися за допомогою або цивільно-правових, або трудових, або змішаних договорів [9, 18]. Наявність у правовому регулюванні відносин у галузі спорту полігалузових змішаних договорів є одним із проявів міжгалузевої природи досліджуваної сфери. Видається, спроба В.П. Васькевича відійти від класичного одновимірного підходу до регулювання відносин у сфері спорту та наочне обґрунтування необхідності комплексного підходу до проблем правового регулювання зазначених відносин більш точно відбиває сутність механізму їх правового регулювання.

Жодним чином не оскаржуючи право на існування всіх наведених вище підходів до визначення сутності спортивного права, дозволимо собі припустити, що факт існування окремої галузі спортивного законодавства не викликає сумнівів. Повністю погоджуємося з С.М. Братановським, який стверджує: «Галузь законодавства розуміється як сумативне утворення, в якому норми різних галузей права об'єднуються за предметом правового регулювання в цілях комплексного регулювання будь-якої відносно самостійної, сталої області суспільних відносин. У той же час, галузь законодавства не має власного предмета та методу правового регулювання» [10, 11]. Що стосується спортивного права, то на сучасному етапі його розвитку є підстави виділяти і особливий предмет правового регулювання, й специфічні прийоми та способи правового регулювання відповідних відносин. Відомо, що законодавство – це форма зовнішнього вираження та закріплення правових норм, права як такого, отже, необхідно з'ясувати, яким чином спортивне законодавство співвідноситься із спортивним правом, як складовою частиною правової системи.

Незайвим буде пригадати, що проблема поділу норм права на галузі є предметом наукових дискусій вже багато десятиліть. Перші обговорення цієї теми припали на кінець 30-х років ХХ століття. Вже тоді були розроблені основи вчення про систему радянського права, а в якості критерію поділу норм права на галузі та інститути було обрано предмет правового регулювання. У 1954 році виникла ідея при класифікації норм права на галузі використовувати додатковий критерій – метод правового регулювання. У 1970-х роках з'являється концепція «комплексних» галузей права. М.І. Піскотін у 1982 році зазначав, що дискусія про предмет господарського права породила проблему комплексних галузей права [11, 81]. Крім господарського, у цей час пропонують виділити сільськогосподарське, природоресурсне, право соціального забезпечення та інші галузі права. Саме в цей час вперше прозвучала думка щодо необхідності відмовитися від методу правового регулювання, як критерію поділу правових норм на галузі. В якості додаткових критеріїв поділу норм на галузі, замість методу правового регулювання, пропонувалося брати до уваги єдність відносин, що регулюються, зацікавленість держави в регулюванні цих відносин або наявність самостійного виду юридичної відповідальності. В.О. Тархов зазначав: «Видається, що галузі права і галузі законодавства повинні співпадати» [12, 102]. А сучасний дослідник І.А. Іванніков переконаний, що

«класична» радянська система права не витримала випробувань на практиці: галузей права стало набагато більше, ніж методів правового регулювання [13, 21].

Цілком очевидно, що спортивне право має свій самостійний предмет правового регулювання, що включає суто спортивні відносини, а також відносини, тісно пов'язані із спортивними, що виникають між суб'єктами спортивної діяльності та іншими суб'єктами з метою забезпечення тренувальної та змагальної діяльності. Взагалі, сучасний спорт перетворився на багаторівневу систему, що має риси повноцінної професійної діяльності великої групи людей (спортсменів, тренерів, спортивних функціонерів тощо), цілої галузі економіки, яка за своєю прибутковістю мало чим відрізняється від інших «традиційних» галузей, врешті-решт – одного з основних різновидів дозвілля переважної більшості людей. Тож, весь комплекс відносин, що мають відношення до спортивного процесу, може бути віднесений до предмета спортивного права, як комплексної галузі права. У той же час, не викликає сумніву, що «предметні сегменти» спортивного права поступово відділилися від інших галузей права. Так, відносини в професійному спорті, фактично, у переважній більшості, є товарно-грошовими (цивільне право), відносини «контрактування» в спорті досі вважаються трудовими (трудове право), відносини між органами державної влади, наділеними компетенцією у сфері спорту, є управлінськими (адміністративне право). С.В. Алексєєв надає таке визначення предмета спортивного права: «Під предметом спортивного права ми розуміємо органічний комплекс суспільних відносин, що виникають у сфері фізичної культури і спорту – трудових та соціального забезпечення, державно-управлінських, фінансових та ресурсного забезпечення, господарських (підприємницьких), кримінально-правових, у сфері спортивної травматології і протидії застосуванню допінгу, міжнародних, а також процесуальних (з урегулювання спортивних спорів)» [1, 131].

Загалом, виокремлення спортивного права як комплексної галузі права цілком вкладається в межі концепції про подвоєння структури права, запропонованої С.С. Алексєєвим. Так, відповідно до зазначеної концепції, у правовій системі, поруч з основними підрозділами, що відокремлюються за правовими режимами, вираженими в особливих галузевих методах та механізмах регулювання, існують утворення комплексного характеру, такі як господарське право, природоохоронне право тощо. Ці утворення є комплексними в тому сенсі, що норми, які до них входять, не пов'язані єдиним методом і механізмом врегулювання, майже всі вони мають «прописку» в основних галузях права. Юридичні норми, що входять до комплексних утворень, залишаються за своїми вихідними моментами в головній структурі, в основних галузях, й на них поширюються загальні положення відповідних основних галузей. У вторинну структуру вони входять, весь час будучи нормами, наприклад, цивільного, кримінального, адміністративного, трудового права [14, 110].

Так і спортивне право є вторинною структурою, що використовує норми базових структур – базових галузей права (цивільне право, адміністративне право, трудове право).

Звичайно, не можна здійснювати виділення структур комплексних галузей на будь-яких підставах. Так, М.К. Сулейменов, підтримуючи концепцію С.С. Алексєєва, при виділенні комплексних галузей права, пропонує враховувати «системоутворюючі» фактори. Такі фактори повинні бути зовнішніми для системи, у якій вони застосовуються, мають ґрунтуватися на об'єктивних ознаках, що визначаються суспільними відносинами, які право регулює. Системоутворюючі фактори повинні бути достатньо суттєвими, щоб заснована на них система відбивала не тільки об'єктивні, а й глибинні, істотні ознаки об'єкта [15].

На наш погляд, системоутворюючими факторами для формування спортивного права, як комплексної галузі права, окрім самостійного предмета правового регулювання, є такі фактори:

1. Наявність комплексного методу правового регулювання відносин у сфері спорту. Так, очевидно, що для врегулювання різноманітних відносин у сфері спорту застосовуються як приватно-правові, так і публічно-правові методи правового регулювання. Наявність особливого режиму правового регулювання відносин у сфері спорту, заснованого на поєднанні приватно-правових і публічно-правових методів правового регулювання є абсолютно виправданим та ще раз засвідчує комплексний характер галузі спортивного права. Так, М.К. Сулейменов стверджує, що на сучасному етапі відбувається взаємопроникнення методів і принципів публічного та приватного права. У публічному праві застосовуються

методи координації у відносинах між державними органами, договір починає застосовуватися не тільки в міжнародному публічному праві, але й в державному праві. У приватному праві застосовуються методи публічного права – наприклад, у публічному договорі, договорі приєднання, трудовому договорі. Недарма в цивільному праві ставиться питання про необхідність розробки заходів із захисту прав більш слабкої сторони в договорі. Ця проблема актуальна й для трудового права [15].

2. Наявність базового нормативно-правового нормативного акта, який передбачає вихідні начала регулювання всіх відносин у сфері спорту в державі. Так, С.С. Алексеев вважає, що для формування комплексної галузі права необхідна наявність комплексного акта, що зачіпає цілі сфери соціального життя або їх ділянки. В Україні таким базовим актом для спортивного права є закон України «Про фізичну культуру і спорт» від 24.12.1993 р. [16]. Переконані, що у зв'язку з появою спортивного права, як комплексної галузі українського права, виникає необхідність у створенні спортивного кодексу.
3. Наявність спеціального суб'єктного складу правовідносин у сфері спорту. Так, основними суб'єктами відносин у сфері спорту є фізичні особи – спортсмени, тренери, спортивні агенти, глядачі й інші «споживачі» спортивних послуг тощо, та юридичні особи – спортивні клуби – підприємницькі товариства, державні та комунальні спортивні заклади, органи державної влади та комунальні органи, наділені владними повноваженнями.
4. Наявність особливого механізму вирішення спорів у сфері спорту. Так, поряд із «традиційними» юрисдикційними способами вирішення спорів у сфері спорту, спортивне право передбачає можливість вирішення спорів за допомогою спеціально створених органів у межах федерацій з відповідних видів спорту та за допомогою спортивних третейських судів, що активно запроваджуються як на національному, так і на міжнародному рівнях.
5. Наявність особливого виду юридичної відповідальності – «спортивної» відповідальності та особливого режиму відшкодування шкоди, завданої в процесі здійснення спортивної діяльності. Очевидно, що в процесі здійснення спортивної діяльності існує ризик завдання шкоди іншій особі, що усвідомлюють і допускають всі суб'єкти відносин у сфері спорту. Відповідно, є необхідність поставити обов'язок відшкодування шкоди, завданої в процесі здійснення спортивної діяльності, у пряму залежність від форми вини. Так, якщо шкоду завдано навмисно, то й відшкодування шкоди має здійснюватися на загальних підставах. Якщо ж шкоду завдано з необережності, то відповідний суб'єкт спортивної діяльності має бути звільнений від обов'язку відшкодовувати таку шкоду, із врахуванням підвищеного ступеня небезпеки спортивної діяльності як такої. Відновлення становища особи, яка зазнала шкоди в такому випадку повинно бути здійснено за рахунок страхових зобов'язань.

Ще одним важливим аргументом на користь фактичного існування та необхідності подальшої розбудови повноцінної комплексної галузі спортивного права є виняткова важливість спорту для здійснення життєдіяльності суспільства. Уся історія людської цивілізації тісно пов'язана із здійсненням спортивної діяльності. На сучасному етапі розвитку законодавство всіх країн світу в тій або іншій мірі регулює відносини у сфері спорту, а переважна більшість населення світу тією чи іншою мірою бере участь у відносинах у сфері спорту.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гуськов С. И. Регулирование отношений в игровых видах профессионального спорта США / Сергей Ильич Гуськов // Экономика. Политика. Идеология. – М., 1991. – № 12. – С. 105-113.
2. Arrêt de la Cour de Justice des Communautés Europeennes du 12 decembre 1974. – № 36/74. – Recueil. – P. 1333.
3. Алексеев С.В. Спортивное право России. Правовые основы физической культуры и спорта: учебник для вузов / Сергей Викторович Алексеев. – М.: Юнити, 2005. – 670 с.

4. Кузнецов И.С. Спортивное право России как отрасль российского законодательства / И.С. Кузнецов // Спорт: экономика, право, управление. – 2004. – № 4. – С. 2.
5. Сердюков А.В. Спортивное право как комплексная отрасль законодательства: автореф. дис. на соискание учен. степени канд. юр. наук: спец. 12.00.01 – «Теория и история права и государства; история учений о праве и государстве» / Александр Викторович Сердюков. – Москва, 2010. – 26 с.
6. ТПП РФ: дорогу спортивному арбитражу / [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://tpp-inform.ru/ecology_culture/410.html
7. Погосян Е.В. Формы разрешения спортивных споров / Е.В. Погосян. – М.: Волтерс Клувер. – 104 с.
8. Ian Blackshow. Is there such a thing as sports law / Global Sports Law And Taxation Report. – November 2010. – P. 6-9.
9. Васькевич В.П. Правовое регулирование отношений в сфере спорта в современной России: пути развития / В.П. Васькевич // «Круглый стол» по теме: «Обсуждение проекта Федерального закона «О спортивной подготовке»: материалы конференции // Сост. Сараев В.В., Шаповалов А.В. – М.: Человек, 2010. – С. 18-24.
10. Братановский С.Н. Спортивное право как отрасль российского права / С.Н. Братановский // Спорт: экономика, право, управление. – М.: Юрист, 2009. – № 4. – С. 11-12.
11. «Круглый стол» журнала «Советское государство и право». Система советского права и перспективы ее развития // Советское государство и право. – 1982. – № 6. – С. 81.
12. «Круглый стол» журнала «Советское государство и право». Система советского права и перспективы ее развития // Советское государство и право. – 1982. – № 7. – С. 102.
13. Иванников И.А. Актуальные проблемы развития отраслей российского права / Иван Андреевич Иванников // Наука и образование: хозяйство и экономика; предпринимательство; право и управление. – 2010. – сентябрь. – № 1. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.journal-nio.com>.
14. Алексеев С.С. Структура советского права / Сергей Сергеевич Алексеев. – М.: Юрид. лит. – 1975. – 263 с.
15. Сулейменов М.К. Деление права на публичное и частное как основа формирования системы права [Электронный ресурс]. – Режим доступа: www.cac-civillaw.org/konferenzen/mrz07/mrz07-kasachstan.ru.rtf
16. Про фізичну культуру і спорт: Закон України від 24.12.1993 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1994. – № 14. – С. 80.

УДК 349.6:347.23(477)

ЕКОНОМІЧНЕ СТИМУЛЮВАННЯ ВЛАСНИКІВ ОБ'ЄКТІВ ТВАРИННОГО СВІТУ: ПРОБЛЕМИ ТА ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ЗАКОНОДАВСТВА

Шеховцов В.В., к.ю.н., асистент

Національний університет „Юридична академія України імені Ярослава Мудрого”

Сучасне законодавство про тваринний світ фактично не використовує можливості економічного стимулювання власників об'єктів тваринного світу до відновлювальної діяльності, обмежуючись лише встановленням дозвільних або забороняючих норм. Наразі в контексті забезпечення права приватної власності на тваринний світ перспективним видається розвиток фіскальної складової економічного механізму – зборів за використання об'єктів тваринного світу, з одночасним